

СЕКЦІЯ
«ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ТА РОЛЬ УЧЕНОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ»

ОСВІТНЯ ЗНАЧУЩІСТЬ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Бойченко Михайло

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

доктор філософських наук, професор,

в. о. завідувача кафедри української філософії та культури

Історія філософії традиційно знаходиться в пошані як двері у скарбницю філософських смислів і концепцій, як школа мислення і наука мудрого життя. Водночас, спосіб використання історії філософії у освітньому процесі не один раз мінявся настільки, що можна говорити про зміну парадигм у розумінні філософської значущості історико-філософських досліджень.

У пізню античну добу історія філософії виступала частиною елітарної освіти, темою, яку фінансували для власного задоволення і честі багаті і вільні люди. Підготовка історико-філософських оглядів була почесною справою спеціально найманих вчителів філософії, класичним прикладом чого є знаменитий твір Діогена Лаертського [13], а одним з перших прикладів короткої систематизації філософських концепцій – ще й «Метафізика» Аристотеля [1]. Тут історія філософії поставала як вишукана колекція коштовностей думки.

У добу Середньовіччя історія філософії отримує свою спеціальну цензуру, але разом з тим ретельну систематизацію і впорядкування у християнській схоластиці. Історія філософії перетворюється на школу доксографії і ретельного цитування, невід'ємною частиною теологічної герменевтики, а згодом – і важливим доповненням історико-критичної біблійної екзегетики. Нерідко божественний Платон і Вчитель Аристотель постають важливими авторитетами мало не нарівні з Отцями Церкви. Філософія поглиблює свою світоглядну значущість, однак при цьому на зміну грайливо-віртуозному послугуванню філософією, властивому античності, приходять більш сповнене пафосом і підкреслено серйозне її використання, яке, втім, все ж подає і менш бундючні зразки, як от «Розрада філософією» Боеція [4]. Хоча сама ця робота і не присвячена власне історії філософії, вона надала важливий світоглядно-методологічний імпульс для подальших історико-філософських досліджень.

У добу Відродження історія філософії набуває значущості невичерпного джерела філософського гуманізму – на основі реабілітації античної філософії в усій її повноті. Водночас, зняття церковної цензури відкриває шлях до більш повної систематизації філософських джерел, одним з прекрасних прикладів чого може виступати праця Гуго Гроція «Про право війни і миру» [11]. Водночас отримує розвиток і та лінія філософування, яка скептично ставиться до історії філософії, так само, як і до надмірного теоретизування. Як свого часу кініки, а потім середньовічні аскети, так і у добу

Відродження знаходяться ті, хто з легкістю ставляться до історії філософії – знаючи її, тим не менше, глибоко і повно: досить згадати «Похвалу глупоті» Еразма Роттердамського [9].

Це дало підстави у Новий час запровадити або ж писання нових філософських концепцій, так нібито з нічого – відштовхуючись від власного «*cogito*» (Рене Декарт) або ж на «*tabula rasa*» (Джон Лок). Дещо згодом представники німецького ідеалізму повертаються до укладання історій філософії (чим займається мало не кожен перший), але тепер історію філософії розглядають щоразу у іншій перспективі – переоцінюючи досягнення відомих у історії філософів під кутом зору власної філософії. Тим самим здійснювали неминучу модернізацію давніх історико-філософських концепцій, приписуючи нерідко їм те, чого в них було мало або й майже зовсім не було, змінюючи щоразу акценти на тому, що в них є важливішим – але важливішим саме для цього конкретного дослідника, історика філософії, а не саме по собі. Одним з найбільш характерних прикладів такої модернізації є «Історія філософії» Георга Гегеля [12].

Нове повернення до більш класичного розуміння історії філософії, а точніше намагання нарешті сформуванню методологічну платформу власне наукового, академічного її створення відбувається в кінці XIX – на початку XX століття. Важливий внесок здійснили тут німецькі, британські і французькі історики філософії. Особливу увагу привертає прагнення все ж зберегти концептуальний підхід до історії філософії, не відкидаючи ретельності наукового аналізу. Прикладом може слугувати підхід Вільгельма Віндельбанда з його концепцією «історії духу», в якій він вирізняв певні епохи [5], і згодом спроба Бертрана Расела доповнити цей підхід, поглянувши на історію філософії як історію проблем [8; 16].

XX століття являє собою розквіт і взірць академічної історії філософії – коли здійснюється як ретельна текстологічна робота, так і розвивається кілька альтернативних напрямів, які яскраво урізноманітнюють історію філософії. Це і більш класична історія понять [10], і філософська герменевтика [3], і метафорологія [2], і біографічний підхід [7], і структурний аналіз [6], і багато інших плідних і продуктивних історико-філософських підходів, кожен з яких створює усі передумови для перетворення історії філософії на справжню самодостатню філософію. Хороший приклад подає Ричард Рорті, який робить огляд чотирьох можливих підходів у історії філософії і пропонує власний, п'ятий – інтелектуальну історію [15].

Незважаючи на такий переконливий прогрес, у останні десятиліття виникає і своєрідне нігілістичне ставлення до історії філософії. Мало не у гірших традиціях культури скасування, деякі сучасні герострати починають звинувачувати історію філософії у переказуванні одного й того ж давно відомого, а самих істориків філософії відмовляються визнавати філософами, іменуючи і сучасних викладачів філософії лише «філософознавцями». Однак, на відміну від Фрідріха Ніцше з його пафосом «Про користь і шкоду історії для життя» [14], у цих новоспечених ліквідаторів історії філософії за душею не виявляється власних філософських концепцій, а уся їхня критика зводиться до тези «Не знаю як, але не так».

Звісно, така безпідставна і непередметна критика історії філософії та її використання у викладанні філософії для філософів та її елементів у викладанні для нефілософських дисциплін б'є повз головну проблему – необхідність постійного уточнення завдань академічної освіти. Не позбуватися історії філософії, а постійно реконцептуалізувати її застосування у освіті – ось невідкладне і завжди актуальне завдання філософів, які залучені у освітній процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. *Метафізика* /пер. з гр. О. Панич. Київ: Темпора, 2022. 848 с.
2. Блюменберг Г. *Світ як книга* /пер. з нім. В. Єрмоленка. Київ: Лібра, 2005. 543 с.
3. Богачов А. Л. *Філософська герменевтика*. Навчальний посібник. Київ: Курс, 2006. 405 с.
4. Боецій С. *Розрада від філософії* /пер. з лат. А. Содомори. Львів: Априорі 2020. 208 с.
5. Віндельбанд В. *Історія молодого Гегеля. Відновлення гегельянства.* /пер. з нім. О. Литвиненко. Київ: ВПЦ «Три крапки», 2008. 307 с.
6. Дерріда Ж. *Письмо та відмінність* / пер. з фр. В. Шовкун. Київ: Основи, 2004. 602 с.
7. Менжулін В. *Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні*. Київ: НаУКМА: Аграр Медіа Груп, 2010. 455 с.
8. Рассел Б. *Історія західної філософії* / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. Київ: Основи, 1995. 759 с.
9. Роттердамський Е. *Похвала глупоті. Домашні бесіди.* / пер. з лат. Й. Кобів. Київ: Основи, 1993. 320 с.
10. Gadamer, H.-G. The History of Concepts and the Language of Philosophy. *International Studies in Philosophy*. 1986. 18(3): 1-16.
11. Grotius H. *On the Law of War and Peace*. Jazzybee Verlag, 2018. 320 p.
12. Hegel G. W. F. *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*. Leipzig: Reclam Verlag, 1924. 566 S.
13. Laertius Diogenes. *Lives of Eminent Philosophers*. Translated by R.D. Hicks. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925. 720 p.
14. Nietzsche F. Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben. *Friedrich Nietzsche: Werke in drei Bänden*. München: Hanser Verlag, 1954, Band 1, S. 209-287
15. Rorty R. The historiography of philosophy: four genres. *Philosophy in History*, ed. R. Rorty, J. B. Scheewind, and Q. Skinner. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 49-76.
16. Russell B. *Problems of Philosophy*. London, England: William & Norgate, 1912. 255 p.

ПОСТАТЬ ВИДАТНОГО ГЛУХІВСЬКОГО ФІЛОСОФА МЕЧИСЛАВА ЗАРЕМСЬКОГО

Гриценко Андрій

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання

В перший день 1951-го року в селищній раді Малого Правутини тодішнього Берездівського (з 2020 року – Шепетівського) району на Хмельниччині народився Мечислав Заремський, що для тисяч випускників Глухівського педагогічного вишу за 44 роки педагогічної діяльності став взірцем викладача та освітянина, людини з